

Sözdizim ile Anlambilim Arasındaki Bağıntıya Türkçe Açısından Bir Bakış*

Giriş

İnsan, duygu ve düşüncelerini dile getirebildiği gibi, çeşitli davranış biçimleriyle de ifade edebilir. Bu durum, dilbilimsel (linguistik) ve kültürel semiotiğin birlikte incelenmesi gerektiğini ortaya koyar. Dilin dilbilimsel yapısı ile kültürü arasında karşılıklı bir belirleme ilişkisi vardır. Bu nedenle bize yabancı bir dili konuşan bir insanın jestlerini, mimiklerini de anlamayız. Semiotiğin iki ana bölümü olan sözdizim (sentaks) ile anlambilim (semantik) arasında da bağıntı vardır. Ancak bu bağıntı, her dilde aynı değildir. Bu da bütün diller için geçerli bir anlam kuramının olamayacağını gösterir. Ben bu makalede, Türkçedeki bu bağıntı durumunu göz önüne alarak dil felsefesi açısından, özellikle anlamın belirlenmesi konusunda bazı yeni öneriler sunuyorum.

Anahtar Terimler

Dil, Sözdizim, Anlambilim, Türkçe, Gönderim, Anlam.

On the Relationships between Syntax and Semantics with regard to the Turkish Language

Abstract

A belief commonly held in linguistics and philosophy is that semantics is defined by syntax. In this article, I will demonstrate that this does not hold true for Turkish. A fundamental syntactical rule builds around the successive order of words or speech units in a sentence. The order determines the meaning of the sentence, which in turn is rendered meaningless if the rule is not observed. In a given language, if a sentence retains meaning without this rule being applied, then the rule cannot be said to determine meaning. Turkish, with its mathematical structure, is one such language. In effect, the degree to which semantics is determined by syntax varies considerably from one language to the other. If

* Bu yazının İngilizcesi, "Cultura: International Journal of Philosophy of Cultur and Axiology (2012, Vol IX, No 2, Sf. 61-76)"de yayımlanmıştır.

meaning is constructed through dissimilar means in different languages, then it is not possible to talk about a single theory of meaningfulness valid for all languages. Each language is uniquely determined, and is a reflection of its proper cultural background. A theory of language must take into account this cultural framework. In this paper, I shall deal with a different way of constructing meaning whereby syntax does not determine semantics, and present the linguistic possibilities it gives rise to.

Keywords

Language, Syntax, Semantics, Turkish, Meaning (reference) and sense.

Dil üstüne bazı araştırmalarda dendiği gibi (Örn. Bkz. Morris 1964: 23, Chomsky, 1976: 75, ve Chomsky, 1957: 108) dilde anlambilim sözdizime dayanır, anlamı sözdizim belirler. Ancak bu belirleme dilden dile önemli farklılıklar gösterir. Eğer farklı dillerde farklı anlam (meaning) kuruluşları varsa, o zaman anlamlılık hakkında tüm diller için geçerli bir kuramından söz edilemeyecektir. Ben bu makalede bir eklemli dil örneği olarak Türkçede bulunan sözdizimin anlambilimi belirleme görevliğinden kaynaklanan farklı bir anlam kuruluşundan ve bunun doğurduğu bazı dilsel olanaklardan ve felsefi sonuçlardan söz edeceğim.

Söz, Anlam ve Dilbilgisi

Sözün ve cümlenin gösteriminden (meaning/ reference) ve anlamından (sense) söz edilir. Sözler ve cümleler, ses işitimleri, kâğıt ve diğer yüzeyler üzerine yansıyan yazılar olarak alındığında, onların gösterimleri ve anlamları, kendilerinin dışındadır. Gösterim ve anlam zihindedir (intellekt). Daha doğrusu söz anımsandığında veya söylendiğinde onun gösterimi ve anlamı zihinde çağrışıma gelir. Söz, bir nesneyi veya herhangi bir biçimi gösterdiğinde, onun bir gösterimi olduğu söylenir. Cümle, zihinde bir resim çizimine yol açıyorsa, onun gösterimi, aynı zamanda anlamı olur. Bu da zihinde çizilen resimdir. Ama cümle, böyle bir resim çizilmesine neden olmadığı halde, ona anlamlı deniyorsa, o zaman onun anlamı (sense) nerede olacaktır? Bu sorunun yanıtı dilbilgisinde aranacaktır. Çünkü tek başına sözcüklerin, eğer varsa gösteriminden söz edilirken sözcüklerin dilbilgisi kurallarına göre bir araya geldiği deyimlerin ve cümlelerin anlamından söz edilir. Demek ki anlamı sağlayan bir araya geliş kurallarıdır, eş deyişle, dilbilgisidir. “Cümlenin anlamı” derken bundan, içindeki bazı sözcüklerin birer gösterimi olsa da bütün olarak bir gösterimi olmayan cümlelerin anlamını kastediyorum.

Burada yanıtlanması gereken ilk soru şudur: Cümlede anlamı meydana getiren dilbilgisi kuralları, nasıl ve neye göre konulmuştur? Onların kendisi ölçüttür, ölçülen değil; bu nedenle onların bir şeye göre olduğunu varsayıp, o şey nedir diye sormak yanlıştır tarzında bir açıklama tatmin edici değildir. Bu kuraldır deyip orada duramayız. Sorunun daha yakından incelenmesi gerekir. Dilbilgisi kurallarından, örneğin cümlenin

öznesinin yalın halde olması, bir cümlenin en az bir özne ile bir yüklemden meydana gelmesi gibi çok azı her dilde aynı olmasına karşın, onların çoğu dilden dile değişiklik gösterir. Burada *Wittgenstein*'ın yaptığı “derin dilbilgisi”, “yüzey dilbilgisi” ayrımı işe yarayabilir. (1997: 664) Ancak *Wittgenstein*, bu ayrıma yeterli bir açıklama getirmiş değildir. Bu kavramların açık kılınması gerekir. Bu amaçla örneğin *Jeff Coulter*'in bu iki tarz dilbilgisi arasında yaptığı ayrıma bakabiliriz. O şöyle diyor: “*Wittgenstein*, ‘yüzey’ ve ‘derin’ dilbilgisi arasında ayrım yaparken kolayca kavranabilen ve aynı kolaylıkla anlaşılır olmayan söz kullanımının iki görünümüne karşı bizi uyararak istemektedir” (1999: 169). “Yüzey dilbilgisi” hakkındaki *Wittgenstein*'in sözlerini anlamakta sanırım bir güçlük yoktur. Bu konuda başka yorumcular da benzeri şeyler söylemektedir. Örneğin G. P. Baker, “yüzey dilbilgisi”ni bir sözcüğün kullanımında edindiğimiz dolaysız izlenim olarak niteler (2001: 306). Bu sözler *Wittgenstein*'in “yüzey dilbilgisi” hakkında söylediklerinden farklı değildir. (*Wittgenstein*, 1997: 664). Öte yandan *Wittgenstein*'in “derin dilbilgisi” hakkında söyledikleri ise çok açık değildir. O, “kastetmek” sözcüğünün derin dilbilgisi için yüzey dilbilgisinin yeterli olmayacağını belirtir. Demek ki bu sözcüğün anlamı onun dolaysız olarak bizde bıraktığı izlenimle edinilmez. Bunun için daha derin dilbilgisel araştırmaya gerek vardır. *J. Coulter*, yukarıda adı geçen makalesinde insan zihninin sosyal yapılanmayla ilgisini araştırırken *G. C. F. Bearn*'den şu alıntıyı yapar: “Dilbilgisel araştırmalar, sözlerin değişik durumlarda kullanımının araştırılmasıdır. Bundan dolayı bu araştırmalar, dar bir anlamda dille ilgili değildir. Örneğin *Wittgenstein*, “Bizim ‘bir sandalyede oturmak’la işaret ettiğimiz şey, ‘sandalye’ sözcüğünün dilbilgisinin bölümüdür” der. (1999, p.170) Oysa *Bearn*'in öne sürdüğünün tam tersi doğrudur. Örneğin Latince sandalye demek olan “sedes” sözcüğü, oturmak demek olan “sedere”den gelir. Bunun başka dillerde de örnekleri vardır. Dolayısıyla dilbilgisi araştırmaları, yalnızca sözcüklerin değişik durumlarda kullanımının araştırılması değil, aynı zamanda dar bir anlamda dille de ilgilidir.

İnsan zihninin sosyal yapılanma (construction) ile ilgili olması, Bu ikisinin dille, dilbilgisi ile sıkı bir ilgi içinde olmasını engellemez. *Gordon Park Baker*'in belirttiği gibi, derin dilbilgisi, *R. Carnap*'ın dilin mantıksal sözdizimi ve *G. Ryle*'ın “mantıksal coğrafya” dedikleri, cümle yapısının mantıksal boyutuyla ilgilidir. *Wittgenstein*'in şu sözleri, bu düşüncüyü haklı çıkarıyor: “Bir cümlenin başka bir cümleden çıkıp çıkmadığı, cümlenin dilbilgisinden açıkça anlaşılmalıdır” (1990: 256). Bir cümleden başka bir cümle çıkıyorsa aralarında mantıksal bağ var demektir. Bu yorumu destekleyen *Wittgenstein*'in diğer sözleri de şudur: “Öz, dilbilgisi yoluyla açıklık kazanır. (...) Dilbilgisi, nesnenin ne tarz bir şey olduğunu söyler” (1997: 371, 373). Bu sözlerinde *Wittgenstein*'in kastettiği dilbilgisi, elbette derin dilbilgisidir. Nitekim *Baker*, yukarıda anılan yazısında *Wittgenstein*'in ilk cümlesini “Öz, derin dilbilgisi yoluyla açıklık kazanır” biçiminde yorumlar. (2001: 303). Bu dilbilgisi, yalnızca *Wittgenstein*'in kullandığı Almancanın değil, her dilin dilbilgisi olmalıdır. Bir şeyin her bir dilin dilbilgisinde ifade edilmiş olması derken, burada dilbilgisinden kastedilen şey, evrensel olan mantıksal yapıdan başka bir şey değildir. Ben derin dilbilgisini, mantık ya da dilbilgisinin mantıksal yönü olarak anlıyorum. Mantığın evrensel olmasından dolayı onun kurallarının da dilden dile değişmeyeceği açıktır. Ancak yüzey dilbilgisi kuralları değiştiğine ve bunlar da cümlenin anlamının (sense) belirlenmesinde rol aldığına göre,

her dil için genel geçer bir anlam kuramının olanaklı olmayacağı görüşü burada bir destek daha elde ediyor.

Türkçenin Durumu

Mantık gibi anlama yetisinin (mind) veya aklın (reason) da bütün insanlarda ortak olduğu kabul edilebilir. Dolayısıyla derin dilbilgisi kurallarının anlama yetisinden veya akıldan kaynaklandığı söylenebilir. Yüzey dilbilgisi kuralları ise dilsel uzlaşımaya dayanır. Bu kuralların dilin sözdizimsel yapısını belirlediğini, yüzey dilbilgisinin sözdizimsel yapıyı içerdiğini söylemek istiyorum. Sözcüklerin gerek bir deyimde, gerek cümlenin bütününde sıralanışının uzlaşımaya olması, bunun mantıksal bir sıralanış olmadığı anlamına gelir. Örneğin İngilizcede “a friend of Ali’s” (“Ali’nin bir arkadaşı”) derken, “Ali” İngilizcede ikinci, Türkçede birinci sıradadır. Başka bir deyişle bu tamlamada İngilizcede tamlayan önce, tamlanan sonra gelmesine karşın, bu sıralanış Türkçede tersinedir. Bu neden böyledir? diye de sorulmaz. Çünkü bu, yalnızca dilsel bir uzlaşımadır; sıralamada mantıksal bir bağ yoktur. Başka bir deyişle İngilizce, Türkçeden daha mantıksaldır veya tersi denemez.

Bu da yüzey dilbilgisi kurallarının mantığa bağlanmamakla evrensel olmadığını gösterir. Bu kuralların mantıksal olmadığını söylemek istemiyorum. Her dilin oluşum koşulları, bu dilleri konuşan insanların yaşam biçimleri birbirinden farklıdır. Örneğin bir toplumda erkekler pantolon giyerken başka birinde etek giyer. Bu iki giyim biçimi arasında mantıklı-mantıksız ayrımı yapmak saçmadır. Her iki tarz da kendi yaşam biçimlerine uygun, dolayısıyla mantıklıdır. Yüzey dilbilgisi kurallarının farklı dillerde farklı olmaları bunun gibidir.

Örnek deyimimizi kısa bir cümle haline getirip araştırmamızı sürdürelim: “A friend of Ali’s married” (“Ali’nin bir arkadaşı evlendi.”) Bu cümle, Türkçede de tamlamanın öğeleri dışında aynı biçimde söylenir. Ama cümlenin sonunda olan fiil, Türkçede başa da getirilebilir ve cümlenin anlamı değişmez. Kuşkusuz “evlendi” fiili ya da başka bir sözcük, İngilizcede olduğu gibi Türkçede de bir tamlama olan “Ali’nin bir arkadaşı”nın arasına giremez. Tamlama dilsel bir birimdir, bölünemez. Türkçe cümlelerde yaptığımız bu yer değişikliğini İngilizcede yapamayız. İngilizcede çoğu zaman fiilin kendisi değil, ama yardımcı fiil, cümlenin başına gelir. Aşağıda ele alacağım “Every alteration must a causa” gibi cümlelerde doğrudan doğruya fiilin kendisi de cümlenin başına gelebilir. (“Must every alteration have a causa?”) O zaman da cümle soru cümlesi olur. Almandada ise fiil, eğer yardımcı fiil almamışsa, daima olduğu gibi başa gelir ve cümle yine soru cümlesi olur. Evrensel olmayan yüzey dilbilgisi kuralları, sözdizimine dahil olduğu için ve sözdizimi de anlamı belirlediği için, bu durum, yukarıda ifade ettiğim anlamlılık hakkında evrensel geçerli bir kuram olamayacağı savının bir örneğini oluşturur.

Şimdi de örneğimizi, tüm dilsel öğelerin kullanıldığı en uzun cümle biçimde verelim. Kurallı Türkçe bir cümle en çok şu beş öğeden oluşur: Özne, zarf, tümleş, nesne, yüklem. Öğeler birden çok sözcükle oluşmuş veya ek almış olsa da bir birim (unit) olarak görülmelidir; eş deyişle, onların bölünmesi, araya başka bir sözcük girmesi söz konusu değildir. Bu beş öğenin her biri için aynı sırayla birer örnek verelim: Ali, |

“geçen yıl” (“last year”) | “NewYork’ta” (“in NewYork” | “bir ev” (“a house”) | “kiraladı” (“rented”). Bu sözcüklerle oluşturacağımız İngilizce cümlede sözcükler şöyle sıralanır:

Ali | rented | a house | in NewYork | last year.

Bu cümle Türkçede genellikle yukarıda yazdığımız sıralanışla yapılır. Ancak bu beş öge Türkçede istenildiği gibi sıralansa da elde edilen tüm cümleler aynı anlamı verecek biçimde anlaşılır. Başka bir deyimle söz birimlerinin sıralanması ne olursa olsun cümle anlaşılırdır. Burada sıralanış olasılığı matematiksel olarak 120’dir. ($5! = 1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 = 120$) Böylece elde edilecek 120 Türkçe cümlelerin her biri aynı anlamda anlaşılır olacaktır. Burada yalnızca üç örnek cümle vermekle yetinelim. *Geçen yıl bir ev kiraladı Ali New York’ta/ Kiraladı New York’ta Ali geçen yıl bir ev/ New York’ta bir ev kiraladı Ali geçen yıl.*

Türkçede son ekler ait olduğu sözcükten ayrılmadığı için ekli sözcükler bir birimdir ve tek bir sözcük olarak görünür. Bu nedenle cümle hiçbir anlam değişikliğine uğramadan sözcükler cümle içinde yer değiştirebilir. Yine beş ögeli bir başka örnek cümle alalım: “Dün gece İstanbul’da bir eve hırsız girdi.” Bu cümlelerin de 120 olası her biçimi aynı anlamdadır. Bu kez dört ögeli bir başka cümle alalım: “Yarın hava yağmurlu olacak.” Bu cümlelerin de olası yirmi dört biçiminin her biri aynı anlamdadır. Sözcüklerin cümle içindeki bu yer değiştirebilirliği verdiğimiz örnekler ve benzerleri için geçerlidir. Her Türkçe cümlede bu tarz değişikliğin yapılabileceği söylenemez. Ancak burada söz konusu olan Türkçenin böyle bir olanağı verebilmesidir.

Bunu, bir ölçüde İngilizcede yapabilir, bir örnek olarak şöyle diyebiliriz: “Rented in New York a house last year Ali.” (“Kiraladı New York’ta bir ev geçen yıl Ali.”) Anadili İngilizce olanların çoğu, sözdizimsel olarak yanlış biçimlenmiş bu cümleyi anlayacaktır. Ancak cümlelerin fiilinin başa alınması demek, yardımcı fiilin başa alınması anlamına gelir. O zaman da bu cümle soru cümlesi olur, anlam değişir. Almancada ise belirttiğimiz gibi fiil olduğu gibi başa alınabilir ve cümle soru cümlesi olur. Kaldı ki Türkçede söz birimlerinin cümlede yer değiştirebilme esnekliğini, sözdizimin anlambilimi belirleme gevşekliğinden ötürü, ne İngilizcede ne de Almancada veya Türk dili grubu dışında olan herhangi bir Avrupa dilinde buluruz.

Dilsel Göstergenin Anlambilimsel ve Gösterimsel Değeri

Şimdi şu soruyu yanıtlayacağız: Türkçede sözdizimi anlamı belirlemiyorsa, anlam nasıl belirleniyor? Bir cümlelerin ister her bir söz biriminin belirli birer gösterimi olsun, ister bazılarının olsun bazılarının olmasın ya da hiçbirinin bir gösterimi olmasın, eğer onlardan herhangi biri, bir diğerini sözdizimsel olarak etkilemiyorsa, onların cümlede bulunış sırasının anlamı belirlemede bir rolü yoktur. Çünkü insan, birbirini etkilemeyen bu birimleri zihninde ilgili oldukları yere rahatlıkla koyabilir. Daha doğrusu, hoş bir cümle elde etmek için onların ilgili olduğu yere konulmasından söz ediyorum; yoksa onlar nerede olursa olsun cümle anlamını yitirmeyecek olduğu için cümledeki her yer onlar için ilgili yerdir. Bu tür yapıdaki bir cümle modüler olarak adlandırılabilir. Modüler yapıdan şunu anlıyorum: Modül bir mobilya takımının birbirinden bağımsız parçalarının yerleri istendiği biçimde değiştirildiğinde, mobilyanın

görünümü değişse de işlevinden hiçbir şey yitirmez. Benzetmede bir mobilya takımı bir cümle, ilkinin parçaları ikincide dilsel birimler, mobilyanın görünüşü ve işlevi, cümlelerin görünüşü ve anlamı olarak karşılanmıştır. Örnek cümlemiz böyle bir yapıda idi. Ondaki “kiraladı” biriminin belirli bir gösterimi yoksa da yine aynı etkisizlik nedeniyle onun ilgili olduğu nesneyi (bir ev) gösterdiğini zihin belirler, cümle anlaşılır. (“Kiralamak” sözcüğü bir eylemin adı olmasına karşın, bu eylemin zihinde canlandırılabilir bir görüntüsü yoktur.)

Burada ortaya çıkan bir soru şudur: Söz birimlerinin zihnimizde yer değiştirebilmesini sağlayan şey nedir ya da bu durum nasıl vuku buluyor? Bu soruya aşağıdan yeniden döneceğim. Şimdilik kestirmeden şunu söylemek isterim: Söz birimleri anlamca birbirini etkilemediği, aralarında anlamı tamamlayacak veya bozacak bir bağıntı olmadığı için onların cümlede bulunuşları kulağa çok hoş gelirse de zihin onları yer değiştirmede bir güçlüklerle karşılaşmaz. Bu bağıntısızlıktan ötürü Türkçede cümle ile varlık bağıntısı (cümlelerin var olan bir şeyi göstermesi) eğer varsa, cümlelerin bütünüyle varlık arasında kurulduğu gibi onun birimleri ile de varlık arasında kurulabilir. Bu durum, aynı zamanda cümlelerin bütün olarak varolanın oluş sırasına uygun olarak kurulabilmesini de sağlar. Bu konuyu, yukarıdaki sorunun yanıtıyla birlikte aşağıda açıklayacağım.

Düşünmek, insanın zihninde bir dil oluşturmasıdır; *Platon*’un deyişiyle insanın içinden sessizce konuşmasıdır. O şöyle diyor:

Düşünme ile konuşma aynı şeydir. Ancak birincisi, ses oluşmaksızın ruhun içinden kendi kendisiyle bir konuşmasıdır. Bundan dolayı ona ‘düşünme’ adını veririz. (...) Buna karşılık düşünmenin ruhtan fıkkırıp ses eşliğinde ağız içinden çıkmasına konuşma denir. (1961:441)

Benzeri düşünceleri *Aristoteles*’te de buluyoruz:

Konuşmada çıkarılan sesler, ruhtaki etkilenimlerin simgesi; yazılı işaretler ise konuşmada çıkarılan seslerin simgesidir. Bütün insanların kullandığı yazılı işaretler aynı olmadığı gibi, konuşmada çıkardıkları sesler de aynı değildir. Fakat bunların her şeyden önce simgesi oldukları şey (ruhtaki etkilenimler) herkes için aynıdır; ve bu etkilenimlerin benzer oldukları şeyler –gerçek nesnelere– de aynıdır. (*Aristoteles*,1991: 16a 4–8)

Sextus Empiricus için de durum benzerdir:

Bir anlaşmazlık konusu daha vardı. Doğru ve yanlış, kimileri gösterilen şeyin alanında; bazı diğerleri sözün alanında; ve nihayet başkaları ise düşünce hareketinin alanında konuşulmaktaydı. Stoacılar birinci görüşün savunucusuydular: Üç şeyin —hem gösterilen şeyin, hem gösterenin, hem de nesnenin— birbirine bağlı olduğunu öne sürüyorlardı. Bunların arasında, gösteren görevini üstlenen öge sözdü (Ör. “Dion” sözü). Gösterilen şey ise bu sözün açığa çıkardığı edimsel olgu durumuydu. Biz, bu sözü düşüncemizde varlığını sürdürdüğü ölçüde kavriyorduk. Yabancılar ise, sözü iştmetlerine karşın bu gösterileni anlayamıyordu. Ve nesne de dışarıda var olan şeydi (Ör. Dion’un kendisi). Bunlardan ikisi (söz ve nesne) birer cisimken diğeri (gösterilen, dile getirilebilir olgu durumu) cisimsizdi, doğru ya da yanlış değerini bu olgu durumu alabiliyordu. (*Sextus Empiricus*, 2005: 11–12)

Tüm bu alıntılardan çıkan bir sonuç, düşünmek için dile gerek olmasıdır. Zihinde bir dilin oluşması için onda sözcüklerin biriktirilmiş olması gerekir. Bellekte tutulan sözcükler arasında zihnin bağıntılar kurmasıyla düşünme gerçekleşir. Düşüncelerimizin, bilgilerimizin belleğimizde birikmesi, tutulması, bir dile sahip olmamızdan ötürüdür. Bir tasarımı (representation) anımsaması onun ait olduğu nesnenin anımsanmasıdır; ama bazen nesneyi anımsadığımız halde onun adı olan sözcüğü anımsamayabiliriz. Öte yandan bir tasarımı olan sözcüğü anımsadığımızda onun nesnesini (görüntüsünü) tasarlayamamız, hastalık ya da çok kısa bir an için olmak dışında söz konusu değildir. Belli bir tasarımı olsun veya olmasın bir sözcüğü, bir kavramı ise bazen anımsamada güçlük çeker, “dilimin ucundadır bir türlü anımsayamıyorum” der; sözcük dile geldiğinde “Hah, tamam şimdi anımsadım!” deriz. Bir gönderimi olan ve olmayan sözcüklerle düşünmek, cümle kurmak ve bu iki tarz cümleleri anlamak arasındaki ayrım, örneğin *Robert B. Brandom*’un yaptığı *de re/ de dicto* (şey üstüne/ söz üstüne) ayrımını akla getirebilir. *Brandom*, ayrımı, doğrudan ve dolaylı anlatım üzerinden şeyler üstüne doğrudan konuşmakla sözler üstüne dolaylı anlatımla yapar (2002: 94–95). Benim yaptığım ayrımda ise anlatımın doğrudan veya dolaylı olması belirleyici değildir. Fakat *Brandom*’un *de dicto* için söylediği “kavramsal içeriğin uslamamada bir rolü olduğu” deyimini, benim tasarımı olmayan anlama dediğim şey için de söylenebilir. Yaptığım gönderim (reference)/ anlam (sense) ayrımını gönderimi olan ve olmayan sözleri içerecek biçimde örnekler üzerinden açıklayayım.

Bir nesne durumunu betimleyen, gönderimi olan “Yağmur yağdı, yollar ıslandı” cümlesini anlamak, betimlenen durumu göz önüne getirmekle olur. Ama örneğin, *I. Kant*’ın şu cümlesi, hiçbir nesne durumunu betimlemez, zihnimizde hiçbir tasarım uyandırmaz: “Deney yargılarının hepsi sentetiktir.” (2000: 142). Bu cümleyi nasıl anlarız? Bunun için ilkin cümlede geçen “deney yargıları” ve “sentetik” deyimlerinin ne demek olduğunu, yani onların tanımlarını bilmek gerekir. Tanımlar da yine nesne durumlarını betimleyen cümleler olmayacak; onların içinde geçecek yeni kavramların tanımlarını da vermek gerekecektir. Böylece felsefi bir söylem oluşur. Biz bu dil aracılığıyla, bu dili kullanarak bu tarz cümleler kurar, onları anlarız. Anlama alıştırmaya yaparak gerçekleşir. *Kant* felsefesini bilmeyen birinden, o ne denli iyi eğitilmiş olsa da örnek cümleyi anlaması beklenmez. Yaptığım bu ayrımın literatürde bir karşılığı olduğunu sanmıyorum. Bu nedenle izin olursa burada bir anımı anlatmak istiyorum. Bir Alman sanat tarihi profesöründen dinlemiştim. Profesör bir felsefe toplantısına dinleyici olarak katılmış; “Herkes Almanca konuştuğu halde söylenenlerden hiçbir şey anlamadım” demişti. Bu anlama anlamama durumu yalnızca filozoflarla filozof olmayanlar arasında değil, fakat filozoflar arasında da söz konusudur. Örneğin bazı filozoflar *M. Heidegger*’i anlamadıklarını söyler. Bu, onların *Heidegger*’in diline yabancı olduklarını gösterir.

Benim yaptığım gönderim/anlam (reference/sense) ayrımı, *Gottlob Frege*’den beri süregelen ayrımdan farklıdır. *Frege*, “akşam yıldızı” ile “sabah yıldızı”nın gönderimlerinin aynı olduğunu, anlamlarının ise aynı olmadığını söylerken (1966: 41) her iki deyim de hem gönderimi hem anlamı olduğunu ifade eder. *Frege*’nin başka bir örnek deyimini olan “yeryüzünden en uzak gök cismi”nde (1966: 42) ise gönderimi olmayan ama anlamı olan ve dilde, dış dünyada olmayan bir yeri olan bir durum söz

konusudur. Oysa ben, bir gönderimi olan sözler ile hiçbir gönderimi olmayan ama anlamlı olan sözler arasındaki ayırmadan söz ediyorum.

Benzeri bir başka ayrımı *David J. Chalmes*, anlambilimin iki boyutundan söz ederken yapar: “Genellikle, anlambilimsel değerlerden biri gönderim ve alışıldık doğruluk koşulları ile ilişkili iken; diğeri ise bu gönderim ve doğruluk koşullarının dış dünya ile bağının nasıl olduğu ile ilişkilidir.” (2006: 574). Görüldüğü gibi *Chalmers* de tıpkı Frege gibi iki boyuttan her birinin de gönderimi olduğunu söyler.

İster belirli bir tasarımı olsun, ister olmasın sözcükler, genel anlamda dil, bellekte veya zihinde tutulur. Bellekte tasarımlar biriktirilmez. Bellek bir albüm değildir. Bunun bir kanıtı şudur: Eğer hiçbir tasarımı olmayan sözler de anımsanabiliyorsa, demek ki bellekte birikmiş hiçbir resim olmadan anımsama gerçekleştiğine göre, anımsanan şey sözlerin yalnızca kendisidir. Bir tasarımı olan bir sözcük anımsandığında resim de zihinde canlanır. Anımsama sessizdir. Sesin anımsanmayacağını ise başka bir yerde (Soykan 2009) kanıtlamıştım. Sanatsal gösterge durumunda ise şiirsel işlev, gönderimsel işlevden çok daha fazlasına sahiptir (*Jakobson*, 1960: 371). Sanatçı, ‘doğruluk-değerli’ (nesnel) tasarımları kullanmaktan daha fazla çok anlamlı ve yeni düşünceler esinleyen psişik-zihinsel tasarımlar kullanmaya eğilimlidir. Burada anlambilimsel değer, göstergenin ilişkide olduğu gönderimsel değeri aşabilir.

Sözcükler olarak dünyaya ilişkin resimleri kendisinde biriktiren dil, kendisini taşıyan zihinle dünya arasında aracılık eder. Zihnin dil aracılığıyla dünya ile kurduğu ilişkinin tüm insansal başarıların temeli olması bir yana, bu aracılıktan dolayı dil ile dünya arasında belli ölçüde uygunluk olduğu söylenebilir. Sözcükler dildedirler. Onlardan bazılarının dünyada, gerçeklikte karşılığı vardır, bazılarının yoktur. *Parmenides*’in “varolmayan var değildir” sözünden ve dil ile varlığın özdeş olduğu kabulünden hareket eden *Parmenidesçiler*’in karşılaştığı güçlük şu idi: “meon” (varolmayan) dendiğinde bu dilsel ifadenin gerçeklikte bir karşılığı olacaktır. Bu da “varolmayan vardır” demekten başka bir şey değildir. (Plato, 1961: 236e vd.) Benzeri bir durum, *Heidegger*’in “Language is the house of Being” (“Dil varlığın evidir”) (1971: 65) sözünde de vardır. Dil varlığın evi ise o zaman sorulur: Yokluk da dile geldiğine göre, dil hem varlığın hem yokluğun evi değil midir? Dilde varolandan söz edilebileceği gibi, kendilerine bir varlık yüklenmeksizin varolmayandan da söz edilmelidir. Ve bundan dolayı bir çelişki ortaya çıkmamalıdır. (Çelişki, dil ile dünya arasında bir özdeşlik olduğu kabulünde ortaya çıkar.) Bunu Türkçe hem varolanı hem varolmayanı çoğul biçimlerinde bile kullanarak açıkça ortaya koyar. Çoğul olabilmeye, varolmayana da verilebildiğine göre, demek ki o yalnızca ontik bir özellik değildir. Çoğul eki Türkçede dilbilgiseldir, varlıksal (ontik) değil. Oysa İngilizcede ve diğer birçok dilde sayılabilir-sayılamaz ayrımı yapılır. Böyle bir ayrımın yapılması, sözcüklerin gösterdiği nesnelere bakılarak sözcüklerin bu iki sınıftan birine konulması anlamına gelir. Bu da dil ile dünya arasında dili bağlayıcı bir bağıntının kabulünün dilde bulunduğunu gösterir. Buna göre eğer bir dilde böyle bir ayrım yoksa, her ad çoğul eki alabiliyorsa, bu dilde böyle bir bağlayıcılık yok demektir. Böyle bir dil olan Türkçe, var olmayan şeylerin yalnızca dil alanında bulunduğunu açıkça ifade eder. Bu da dil alanı ile gerçeklik arasında bire bir karşılıklık aramanın Türkçede hiçbir yeri olmadığını gösterir.

Türkçede Modüler Yapı

Türk dilinde ve kültüründe dil alanı ile varlık alanı arasındaki söz konusu ayrımı gösteren bir başka örnek şudur: Bütün Türk masalları “Bir varmış, bir yokmuş” kalıp deyişle başlar. Böylece var olanların yanında, hiçbir varoluş izlenimi bırakmaksızın yok olanların da söylenmesine sözün başında izin çıkarılmış olur. “Develer tellal, pireler berber olur, ben annemin beşiğini tıngır mıngır sallardım”. Burada çok anlamlılık değil, fakat bir absürdite buluruz. Bu tarz dil kullanımlarıyla birçok Türkçe tekerleme ve türküde bulunan hoş, şiirsel etki bırakan absürt deyişlerin kültürü renklendirdiğini görürüz. *Yunus Emre*’nin “Çıktım erik dalına/ anda yedim üzümü” deyişinde de benzeri renkli, hoş bir absürdite vardır. Absürditede söz ile onun gönderimi arasında bir karşılıklılık arayan akla tuzak kurulur: “Annemin beşiğini tıngır mıngır sallardım, erik dalında üzüm yerim.”

Heidegger ile ilgili olarak konumuz açısından bir başka husus ta şudur: *Heidegger*’in “Das Nichts selbst nichtet.” (1981: 34) sözü Almancaya uygun değildir. “Nicht”ten “nichten” gibi bir fiili *Heidegger*’in uydurması bir yana, ne Almancada ne de İngilizcede, bir sözcük hem özne hem yüklem olarak birlikte kullanılamaz. Örneğin İngilizcede “It rains” (Almancada “Es regnet”) yerine “The rain rains” (Alm. “Das Regnen regnet”) denmez. Ama *Heidegger* bunun benzerini “Nicht” sözcüğü ile yapıyor. Oysa bu kullanım Türkçede çok yaygındır. Bu konuda verilebilecek çok sayıda örnekten birkaçı şunlardır: “Yağmur, yağar/ El eller/ Uzun uzar.” *Heidegger*, sanki Türkçe düşünmüş, Almanca söylemiştir. “Hiçin kendisi hiçler” deyişi de Türkçede dilsel bir olanaktır. Türkçede dil alanıyla gerçeklik arasında bire bir karşılıklılık olmadığı açıkça ortada olduğu için bu deyimden varlığa ilişkin bir şey söylendiği çıkarılamaz. Düşünmek bir dil kullanımıdır. Doğru bir dil kullanımı var olan üstüne olduğu gibi var olmayan üstüne de olabilir. Yalnızca var olan üstüne konuşulabilseydi ne yanlıştan ne de hayallerden söz edilebilirdi.

Şimdi de varlık dil bağıntısı üzerine yukarıda açık bıraktığım sözü sürdüreyim. Her bir söz biriminin birer gösterimi olduğu bir cümle alalım: “İş dönüşü balıkçıdan 1 kg balık aldım.” (“After work, I bought 1 kg fish from fish market.”) Bu cümlenin Türkçesinde söz birimlerinin cümlede sıralanışı, betimlenen olayların zamansal oluş sırasına tamı tamına uygundur. İngilizcesinde bu sıralanışta küçük bir aykırılık olduğu söylenebilir. Çünkü bir kilo balık almak için önce balık marketine gitmek gerekiyor. Dolayısıyla “from fish market”in “1 kg fish”ten önce gelmesi gerekirdi. Ama cümle böyle kurulsaydı, yani şöyle yazılsaydı: “After work, I bought from fish market 1 kg fish.” yine de anlaşılırdı. Demek ki onu anlayan zihin sözcükleri kendisinde dilbilgisine uygun hale getirebiliyor. Çünkü İngilizcedeki bu yer değiştirmede sözdizimi, anlambilimi tümüyle bozacak kadar etkili değildir. Türkçede ise belirttiğimiz gibi, söz birimlerinin sıralanışının, cümlenin anlamını belirlememesi nedeniyle tüm olası yer değiştirmeleriyle cümlelerde aynı anlam korunabiliyor. Demek ki yukarıdaki sorunun yanıtı şudur: Eğer bir dilde sözdizimi anlambilimi belirlemiyorsa, cümleyi oluşturan söz birimlerinin yerinin bir önemi yoktur; zihin onları cümlenin neresinde bulsa cümleyi anlar.

Bir metin içindeki bir cümle, kendi anlamını metnin içinde bulunduğu yerde elde ediyorsa, o cümlenin metindeki diğer cümlelerle ilişkisi, onun anlamını etkiliyordu. Bu

durumda cümlenin anlamı, “Contektualizm” (“bağlamsalcılık”) açısından ele alınabilir (Örn. Bkz. Cappelen and Lepore, 2005). Fakat benim burada sözünü ettiğim cümle, anlamı bir bağlama bağlı olan cümle değildir. O, hiçbir metin bağlamı içinde olmaksızın tek başına da anlamlı olabilir. Örneğin yukarıda *Kant*’tan alıntılıdığım “Deney yargılarının hepsi sentetiktir” cümlesinin anlamı ne ise odur, bağlamdan bağlama değişmez. Fakat bu cümleyi anlamının onda geçen kavramların tanımlarını bilmeyi gerektirmesi, bir “bağlamsalcılık” olarak nitelenecekse de bu, benim sözünü ettiğim anlama tarzıyla çelişmez. Çünkü burada bağlamdan bağlama değişen farklı anlama biçimleri yoktur. “O tanımlar başka türlü de yapılabilirdi; o zaman cümlenin anlamı değişirdi” demenin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü o zaman cümle başka bir cümle olurdu.

Eğer bir cümlenin hiçbir söz biriminin bir gösterimi yoksa, onun anlamı da yine aynı tarzda görülecektir. Örneğin yine şu *Kant*’gil cümleyi alalım: “Every alteration must have a causa.” Bu cümlenin Türkçesi üç ögedir: “Every alteration” (“her değişmenin”) | “a causa” (“bir nedeni”) | “must have” (“olmalıdır”). Bu üç ögenin tüm olası sıralanışıyla altı cümle elde edilir. Onların altısı da aynı anlamı verir. Her bir öge tek başına anlamlıdır. Birinin anlamı bir diğerini etkilemiyor. Bu nedenle hiçbiri, belli birinin önünde veya ardında olmak zorunda değildir. Türkçede söz birimlerinin hiçbir gösteriminin olmadığı cümlelerde söz birimlerinin yer değiştirimi ile elde edilen cümlelerde anlam, diğer tarz cümlelerde olduğundan daha da sabittir. Çünkü burada zihni bulandırabilecek hiçbir gösterim yoktur. İngilizce örnek cümlede ise fiili başa getirerek elde edeceğimiz “Must every alteration have a cause?” cümlesi soru cümlesi olacaktır.

Türkçe cümlede, anlamın sözdizimden bağımsız olması, eş deyişle, cümlenin modüler yapısı, onun matematiksel bir dil görünümünde olduğunu verir. Matematik cümlesinin ise tarihi yoktur. Örneğin $2+3=5$ gibi bir cümle, bundan beş yüz yıl önce ne ise bugün de odur. *J. Lohmann*’ın benden farklı bir gerekçeyle söylemiş olsa da Türkçeyi “tarihsiz” (210) bir dil diye nitelemesi doğrudur. Modüler-matematiksel yapısının yanında Türkçenin “tarihsiz” olmasının ikinci nedeni şudur: Türkçede adlarda gövde, fiillerde kök değişmez. Sözcüklerin aldığı son eklerin onlara verdiği anlam belirlidir. Kural dışı olanların sayısı ve işlevleri de bellidir. Örneğin “-cik” eki sözcüğe küçültme anlamı verir. Adı Ali olan birine “Alicik” diye hitab etmem onu küçük ve sevimli bulduğumu gösterir. Aynı ek “tepecik” sözcüğünde olduğu gibi, cansız nesnelere için de aynı işlevi görür. Bir sözcüğün birden çok ek alması durumunda ekler, belirli düzenli bir sırayı izler, hiçbir karışıklığa yer verilmez. Örneğin tek bir sözcükle ifade edilen “yapmalısın”, “yap” kökünün her zaman aynı sırayla aldığı eklerle oluşturulur: *yap-me-a-lı-sın*. Türkçenin ekler sistemi çok düzenlidir. Bu düzenli yapı, Türkçeye büyük bir sadelik, açıklık ve kolaylık verir. Sözcüğün anlamı zaman içinde değişse de ilk anlamı veren başka bir sözcük cümlede ilkinin yerine konulabilir. Örneğin bundan yedi yüz yıl önce yaşamış Türkçenin bir şairi *Yunus Emre*’nin bir şiirindeki “Yunus eydür bu sözü” biçimindeki dizesinde bugün kullanılmayan “eydür” yerine “söyler” koymakla sözün anlamı aynı kalmaktadır. Bu anakronizmden ötürü *Yunus Emre*’nin şiirleri bugün rahatlıkla anlaşılabilir, zevkle okunabilir.

Bir aritmetik cümlesindeki eşitlik işareti, sözel bir cümledeki koşaca (“kopula”) karşılık gelir. İşaretin sol yanındaki sayıların yerleri değiştirilirse, eşitlik bozulmaz. Ama eşitlik işaretinin yeri değişirse, eşitlik bozulur. Türkçe cümlede koşacın ekli

olduğu sözcük, cümlelerin herhangi bir yerinde de olsa anlam değişmez. Bunun nedeni koşacın tek başına olmaması, bir sözcüğe ekli olmasıdır. Türkçede koşaç, batı dillerindeki gibi tek başına bir sözcük değil, fakat bir ektir. Bu ek, daima yükleme ekli olduğu için, yüklem de cümledeki diğer sözcükler gibi yer değiştirebilir olduğundan cümlelerin anlamı değişmiyor. Türkçenin bu özelliğini sözünü ettiğim modüler yapı ile birlikte aldığımızda, Türkçeyi yalnızca aritmetiksel değil, fakat matematiksel dil olarak nitelemek uygun olur.

Söz birimlerinin, anlam değişikliğine neden olmaksızın yer değiştirebilmesi “dilini kendi üstüne katlanabilmesi, dönüşümü” (“self-reflexivity of language”) anlamına gelir. *Marie-Laure Ryan* söylüyor: “Kendi üstüne katlanma (“self-reflexivity”), bilgisayar dilinde ve matematiksel dizgelerde olduğu kadar tüm temsili sanatlarda da bulunur” (Ryan, 2012). Sanat bir yana Türkçede böyle bir özelliğin bulunması, belirttiğim diğer özellikleriyle onun bilgisayarda çeviri yapmak için merkezi bir dil olarak kullanılmaya çok elverişli olduğunu göstermektedir. Çevrilecek metin ilkin Türkçe yazılır, sonra operasyonel olarak istenilen dile çevrilir. Zaten günümüzde bu tür çeviriler yapılmaktadır. Elbette bu çevirilerde mecazlar, belli bir kültüre özgü deyişler, operasyonel olarak çevrilemez. Onların ilkin düz anlamda (denotation) verilmiş olması gerekir. Bu son söylediğim şey, bir sav değil, yalnızca bir öneridir. Onun gerçekleşmesi, bilgisayarla ve dilbilimle ilgili, bu yazının sınırlarını aşan çalışmalara bağlıdır.

Türkçenin modüler yapısı ve bunun ortaya çıkardığı bazı felsefi sonuçlar hakkında söylediklerime Türkçe bilmeyenleri de inandırmak için varsayımsal şöyle bir durumu ele alalım. Bir dil düşün ki şu belirtilenler dışında onda hiçbir dilbilgisi kuralı yok: Her bir sözcük daima aynı biçimdedir. Her zaman kipi için, her durum için, ön ek ve son ekler için ayrı ayrı sözcükler var. Bunların her biri, ilgili sözcükle birlikte kullanılıyor, aralarına başka bir sözcük girmiyor. İnsanlar, yalnızca bu tarz sözcükleri söyleyerek anlaşıyor, sözcüklerin, daha doğrusu söz birimlerinin sırası hiç önemli değil. Çünkü bu belirttiğim özellikleriyle söz birimleri birbirlerinin anlamını ister istemez etkilemeyecektir. Tüm olası sıralanışlarla elde edilen cümlelerin anlamı aynı kalacaktır. Bir kimse, bir niyetini ifade ettikten sonra duruyor, başka bir şey söylemiyor. Ancak bir süre sonra, varsa ikinci bir niyetini söylüyor. Bu olanaklı mıdır? Neden olmasın! Bir niyet bir söz birimiyle ifade edilebildiğine göre, bir kimse, söz birimlerinin bu tarz kullanımıyla bir şeyi kast edebilir. Kast etmek (düşünmek), içinden konuşmak olduğuna göre, eğer bir kimse kullandığı sözcüklerle bir şeyi kast ediyorsa, karşısındakinin onun kastettiği şeyi anlamaması için bir neden yoktur. Çünkü her ikisi de aynı anlama yetisine sahiptir. Anlama yetisi, birbirini etkilemeyen sözcükler, cümlelerin neresinde olursa olsun onları, bu dili kullanan herkesin anlayacağı biçimde bir araya getirecektir. Elbette Türkçede dilbilgisi kuralları vardır; ancak bu makalede belirttiğim anlamda bazı sözdizimsel kurallar uygulanmazsa da cümle, anlamını koruyabiliyor. Türkçede sözdizimin anlambilimi belirlemesinin gevşek olduğunu ve bundan dolayı söz birimlerinin sıralanışının cümlelerin anlaşılması için bir koşul olmadığını söylerken demek istediğim şey buydu. Genel olarak şu söylenir: Herhangi bir konuda ne denli az kural varsa ve bununla birlikte işler yürüyorsa, ekonomi ilkesi gereğince bu az kuralılık tercih edilir. Bu genel ilke dil için de geçerlidir. Türkçe böyle bir dil olma şansına sahiptir.

Sonuç

Türkçede cümlede söz birimlerinin tüm olası yer değiştirmelerine karşın cümlenin anlamını koruması, sözdizimin anlambilimi belirlemesinin gevşek olduğunu gösterir. Bu durumu İngilizcede ve bilebildiğim kadarıyla diğer batı dillerinde göremiyoruz. Onlarda sözdizimi çok daha belirleyicidir. Bu da söz konusu belirlemenin evrensel olmadığını gösterir. Eğer kurallar bir mantık ihlalinı engelliyorsa, o zaman onların evrensel olduğu söylenebilir. Ama eğer bir kuralın böyle bir işlevi yoksa, o zaman o, yalnızca uzlaşımaldır ve dilden dile değişebilir. Türkçedeki söz konusu belirleme gevşekliği, onun yukarıda açıkladığımız diğer özellikleriyle birlikte matematiksel bir yapıda olduğunu gösterir. Bu da Türkçenin bir sözel dil olarak (matematik dili değil) bilgisayarda evrensel kaynak dili olma konusunda güçlü bir aday olduğunu ortaya koyar.

Kaynakça

- Aristotle. *De Interpretatione. The Complete Works of Aristotle*. Ed. Johnathan Barnes. Vol. 1. Bollingen Series LXXI 2. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991.
- Baker, Gordon Park. "Wittgenstein's 'depth grammar'." *Language & Communication* 21 (2001): 303–319.
- Brandom, Robert Boyce. *Tales of the Mighty Dead*. Harvard University Press, 2002.
- Cappelen, Herman, and Ernest Lepore. *Insensitive Semantics: A Defense of Semantic Minimalism and Speech Act Pluralism*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2005.
- Chalmers, David J. "Two-Dimensional Semantics." *The Oxford Handbook of Philosophy of Language*. Eds Ernest Lepore and Barry C. Smith. Oxford: Clarendon Press, 2006. 574–606.
- Chomsky, Noam. *Syntactic Structures*. Hague: Mouton & Co. 'S-Gravenhage, 1957.
- Chomsky, Noam. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: The MIT Press, 1976.
- Coulter, Jeff. "Discourse and Mind." *Human Studies* 22 (1999): 163–181.
- Freeman, Kathleen. *Ancilla to the Pre-Socratic Philosophers*. Oxford: Basil Blackwell, 1952.
- Frege, Gottlob. *Funktion, Begriff, Bedeutung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1966.
- Heidegger, Martin. *On The Way To Language*. New York: Harper & Row Publishers, 1971.
- Heidegger, Martin. "What is Metaphysics?" *Martin Heidegger Basic Writings*. Ed. David Farrell Krell. London: Routledge & Kegan Paul, 1978. 91–112.
- Heidegger, Martin. *Was ist Metaphysik?* Frankfurt a.M: Vittorio Klostermann, 1981.
- Jakobson, Roman. *Style in Language*. Ed. Thomas Albert Sebeok. New York: Wiley, 1960.
- Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*. New York: Cambridge University Press, 2000.
- Lohmann, Johannes. *Philosophie und Sprachwissenschaft*. Berlin: Dunker & Humblot, 1965.

Morris, Charles William. *Foundations of the Theory of Signs*. Toronto: The University of Toronto Press, 1964.

Plato. *Sophist*. London: William Heinemann Ltd. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1961.

Ryan, Marie-Laure. "Net.art: Dysfunctionality and Self-Reflexivity." *Between Page and Screen*. Ed. Kiene Brillenburg Wurth. Oxford University Press Publication, Forthcoming. Sextus Empiricus. *Against the Logicians*. New York: Cambridge University Press, 2005.

Soykan, ÖmerNaci. "Arts and Languages: A Comparative Study." *Art Criticism* 24. 1 (2009): 113–121.

Wittgenstein, Ludwig. *Philosophical Grammar*. Ed. Rush Rhees. Oxford: Basil Blackwell Publishers Ltd, 1990.

Wittgenstein, Ludwig. *Philosophical Investigations*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997.

YAZAR HAKKINDA

Ömer Naci SOYKAN, Prof. Dr.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul.

E-posta: onsoykan@hotmail.com

ABOUT THE AUTHOR

Ömer Naci SOYKAN, Prof. Dr.

Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Science and Letters, Department of Philosophy, İstanbul.

E-mail: onsoykan@hotmail.com